

nicě ubožačka – 51: domnívala se, že oklame džbán – 52 *nalit se oblúdi* hle, oklamala se – 53 *ké kéž* – 54 *zléhos umysle* (přech. přít.) usmyslil sis zlé, rozhodl ses pro zlou věc; *tiem dlíš s tím prodléváš* – 57 *vzleze* vylezla; *ohlubnicě* roubení – 65 *raz'ut* radím ti; *jedínú* jedinkrát – 67: džbán nemohl mluvit – 71 *hověla* povolovala, šetřila – 72 *uhonil* uhnal, učinil – 76 *ottáhati* odtahovati – 78 *špíleji* žertuji – 79 *bobtati* žblunkati, bublati – 80 *hlúbe se pohřižěvati* hlouběji se potápěti – 86 *nebožku živiti* ubožačku nechati na živu – 87-88: sotva to dořekla, džbán ji přitáhl – 89 *vrže se* – 90 *vtrže* vtrhl, vtáhl – 91 *vzniknúti* vyplynouti na povrch – 96 *zbyla* pozbyla

PODKONÍ A ŽÁK

Podkoní a žák je jednou z nejznámějších satir starší české literatury, liší se však od satir Hradeckého rukopisu tím, že její autor chce především pobavit; naučení, jež závěrem vyvozuje, slouží jen jako vnější rámeček.

Skladba líčí spor dvou málo významných členů středověké společnosti, studenta (žáka) a panského sluhy, o to, čí stav je lepší. Podobné spory o přednost stavu vyskytují se i v latinské poesii, ale pravidelně ve spojení s motivem milostným: řeší se otázka, který stav je vhodnější k lásce. V *Podkoním a žáku* není po erotické motivaci ani stopy; jde tu prostě o hospodskou hádku dvou příslušníků různých povolání, z nichž každý vychvaluje svůj vlastní stav a tupí stav protivníkův. Při svém vychloubání si však vede tak, že se jeví ubohost jeho postavení často zřetelněji než ve všech útocích odpůrcových. V líčení nuzného studentského života používá autor některých motivů, běžných u nás zvláště v latinských skladbách z konce 14. století, zejména v prozaických i veršovaných žebravých listech, jimiž se studenti dovolávali soucitu a podpory zámožnějších bližních. Není ostatně vyloučeno, že i podnět k své básni měl autor z latinské poesie. Ve dvou rukopisech z rozhraní 14. a 15. století je totiž u nás zapsána latinská báseň *Videant, qui nutriunt*, která přímo popisuje život studentský a život panského služebníka a vyzývá čtenáře, aby rozhodli, který je bídnejší. Od české skladby se liší didaktickou tendencí a také tím, že tu oba hrdinové jsou bratři. Protože autor skladby *Podkoní a žák* nedává do svého díla prvky poučné a moralisující, zaujímá vlastně postoj, který bychom spíše očekávali tehdy od básníka písičního latinsky.

Přihodich se jednú k tomu,
 kdež nalezech v jednom domu
 právě také v túž hodinu
 dva, jenž přišla pohostinu,
 5 ana sedíta na pivě.
 Tu učiništa poctívě,
 oba právě bez meškánie
 dašta mi milé vítanie.
 A já, přiblíživ se k nima,
 10 posadich se mezi nima,
 jakož často v krčmě bývá,
 křičiec: „Paní, nalí piva!“
 Jechomť se v odplatu ctíti,
 podávajíc sobě píti.

15 Poslúchajte tuto práve,
poviemť vám o jich postavě.

Z tých jeden človek bieše mladý,
nejmieše známě brady,
na němž sukně šerá, umlená,
20 a k tomu kukla zelená;
ta také zedrána bieše.
Mošnu na hrdle jmieše,
v niž by vložil, což mu třeba,
mním, že knihy, také chleba;
25 dešťky jmieše u pasu.
Jakž jej viděch při tom času,
i jinú k tomu pripravú
vše bieše školskú postavú.

Druhý, ten se starší zdáše,
30 vždy sedě bradku súkáše,
na němž kabátec úzký, krátký,
a dosti zedrané šatky;
okasalý tak dvorně,
k tomuť bieše obut v škorně:
35 tyť biechu drahně povetšely,
avšak okolo děr cely,
skrže něž viděti nohy.
A také bieše up'al ostrohy,
točenku maje na hlavě.
40 Tak, jakž jej sezřech práve,
jistěť mi se dvořák zdieše;
hřbelce za pasem jmějieše.

Ten mluvieše, hrdě sedě,
na své špice pyšně hledě,
45 řka: „Nenie v světě toho,
ani kto má zbožie tak mnoho,
bych chtěl jeho zbožie vzieti
a dvora se odpověděti.
Neb jest tu tolik utěšenie!
50 V světě ten jeden nenie,
když by dvořenie okusil,
věčně by dvořiti musil.
Ktož mi o lepšíem bydlu praví,
každý se ve lži ostaví.“

55 Dotud mluvě usta trudi,
až žáka na se vzbudí.
Ten mu k tomu odpovědě
a řka: „Já to dobře vědě
a tomu já také věři,
60 že páni i také rytieři,
tiť u dvora dobrú mají,
i bohatí, to já znaji.
Ale nebožátka chudí!
Div, že se jim neostudí
65 pro zlé bydlo jich dvořenie,
neb již věčší psoty nenie.
Tiť se chodiec psotú klonie.
A nad to pak vy, podkonomie,
vy ze všech najhorší máte,
70 kromě že se v tom neznáte.
Byšte se chtěli poznati,
svú psotu popsati dáti,
což vy jie máte, podkonomie:
v světě věčšie psoty nenie,
75 než vy ji trpíte dobrovolně.
Ale naše bydlo školnie,
toť já tobě pravím hole,
tuť je ve všem pravá zvóle,
i od pitie i od jedenie,
80 v ničemž nedostatku nenie.
Myť netrpíme nikdy hladu.
Když již tovařišie sadú,
tuť já dosáhna úkrucha,
nenie partéka tak sucha,
85 bych jie nerozmočil jíchú,
tiem lekuje svému břichu;
i budemy dobře syti.
K tomu máme dosti píti
pitie ctného do nerody.
90 Častokrát také vody
napijemy se pro zdravie,
neb jest velmi dobra hlavě.
Ba, od ztravyť se mámy pyšně,
masa, kúr dosti přielišně —
95 toť jest na každé posviecenie,
v ničemž nedostatka nenie:

když to koli u nás bývá,
mámy príeliš dosti piva.
Ale vám miesto sniedanie
100 dadie políček za ranie.
Však ste jedno za ranie syti,
bývajúce vždycky biti.
Miesto jedenie oběda
kyjevá rána príesadá.“

105 A když žák přesta mluvenie,
dvořák vece: „Toho nenie!“
Okřiče se naň hněvívě
a řka: „Žáku, mluvíš křívě,
bychom byli hladoviti
110 u dvora a kyjem biti.
Ach, přehubená partéko,
i co jest tobě řeči této
o nás mluviti třeba,
sám nejsa nikdy syt chleba?
115 Co dobrého do vás, žáci?
Však ste vy hubení žebráci,
jenž tečete dóm od domu,
hekajúce a chtiece tomu,
by vám dali jíchy mastné.
120 Auvech, vaše bydlo strastné!
Tuť vám dadie partéku režnú
a s tiem vás pesky vyženú.
Pakli již na vaše šťastie
vám dadie v některém miestě
125 jíchy nemastné a málo,
vej, kak se vám dobře stalo!
Již se vše zdálo po vóli.
S tiem pak běžíte do školy,
a to s velmi dobrú myslí,
130 mniec, byšte na hody přišli.
Tuť vás pak starší omýtie,
i chléb i jíchu vám vzchytie
a to všeco zjedie sami.
Jmúť se vás bíti metlami,
135 budúť se nad vámi mstíti
hněvy, nejsúc dobře syti.

Ach, toť vám psota nehovie!
 Slýchalť sem dávné príslovie,
 žeť žákóm draho vaření.
 140 Protož ty nechaj sváření
 se mnú, nebt' já také vědě
 praviti o vašiej biedě,
 což vy jie máte, žáci.
 Ale my, panici dvořáci,
 145 když již za stolem sedem,
 inhed na se lúčiemy chlebem.
 Myť nic nešetřímy toho,
 neb ho mámy přieliš mnoho.
 Tuť nám dadie jiesti dosti.
 150 Pakliže pro jiné hosti
 nás kuchaři zapomanú,
 inhed já od stola vstanu
 i běžím tam sám k kuchyni:
 dadiet' mi dosti zvěřiny —
 155 pakli nenie, ale kaše.
 Toť jest vše útěcha naše,
 žeť jí ukydá druh druha
 a tudy nás mine túha.
 Někdy se vladař v mě vpeří
 160 a mě svú holí udeří
 v pleci nebo v hlavu ranú.
 Inhed já odběhnu v stranu,
 tohoť nikakž nenechaji,
 od mateřet' mu nalaji;
 165 kromě leč by byla hlucha,
 tožť jie nepovzní u ucha.
 Když pak bude po večeri,
 což nás koli dvorské sběři,
 běfemy se dolóv s hradu
 170 a netrpiece v ničemž hladu.
 Ale vy, žáci nebožátka!
 Ach, že vás jest vaše matka
 těžce nosivši v životě
 přirodila k takěj psotě!
 175 Já se tomu velmi divi,
 že ste jedno bitím žívi.
 Však vás za obyčej tepú,
 jednak burcují, jednak svlekú,

vymyšlujíc muky nové,
180 o vy kaziec metly březové.“

Netáže toho dořeci,
žák se chtieše hněvy vztéci
a řka: „Vy, podkoní hubení,
však ste vy tak zahubeni!
185 U vás jsú zakrsaly kosti,
pro psotu nemohúc rósti.
Kdyžs mne nechtěl zbaviti,
již chci z knih o tom praviti,
což já o vás psáno mám.
190 Když jeden jel cestú sám,
hodného pacholka ptaje,
podkonie sobě nemaje,
tuť se jemu črt pokázal,
inhed mu se přikázal
195 i slúžil mu k jeho vóli.
Což jedno rozkázal koli,
v tom nikdy nebyl rozpačen,
avšak často za vrch vláčen.
To on všecko trpěl míle
200 až právě do jedné chvíle,
když se tak povětríe zrudi,
hroznú slotu s deščem zbudi,
o němž jest strach pověděti.
Ščastný, ktož mohl useděti
205 toho nečasu pod střechú.
Črtu nebieše do smiechu,
ano s něho šaty berú,
kuklu i plášč s hrdla derú
podlé obyčeje i práva,
210 jako se i dnes třepačkám stává.
Opět vše téhož času
slunce pokáza svú krásu,
pusti svóy poprslek jasný;
by čas horký, velmi krásný.
215 Tuž panoše každý zvlášče
pacholku podává plášče
a plášč mokr a pln dešče!
Tuť se tepruv črtu stešče.

I zjeví se pánu svému
 220 a takto povědě jemu:
 ‚Tutoť mého bydla nenie,
 beruť, pane, odpušćenie.
 Jižť sem dobře zkusil toho,
 žeť mají zlého bydla mnoho
 225 třepačky; kudyž se obrátie,
 vždycky v psotě chvíli krátie.‘
 Viece mluviti nerodě,
 inhed se kamosi podě.
 Vyprnu se jim všem z očí,
 230 jedne že se vicher zatočí. —
 Čím ty se pak chceš chlubiti?
 Vidiš, že črt nechtěl třepačků býti.
 Toť jest dosti znamenie,
 že horšieho bydla nenie,
 235 než vy je máte, třepačky.
 Ale já, když sedím s žáčky,
 toť bez chlóby chci pověděti,
 tuť sú mnohé městské děti,
 jenž jsú také pod mú stráží.
 240 Tyť já všecy metlú káží
 a sám se pak bitie zhojím.
 V svátek se jeho nic nebojím.
 A když přijde čas postný,
 mně vděčný a velmi radostný,
 245 o němž jest dlúhé pravenie,
 co mám tehdy utěšenie!
 Když já již budu na poli,
 ano všecy po méj vóli,
 neviem nic o chudobě,
 250 sem sám dobrovolen sobě.
 Jakž koli přídu ke vsi,
 inhed bojuji se psy,
 an každý přeč běží, skolí,
 a já jej ranil svú holí.
 255 Jakž mě náhle sedlky zočie,
 inhed ke mně přiskočie;
 neučinieť k tomu léně,
 padnú na svoji koleně,
 mé obrázky celují
 260 a mě dařiti slibují,

tepúce se v prsi náramně,
 tiežíc, co bych ráčil, na mně.
 Já jie za vajce poproši,
 anať inhed běží k koši,
 265 i po všech se hřadách zplazí
 a kde které hniezdo zlazí,
 ve všech kútiech pílně hledá,
 mněť vždy prázdnu jíti nedá.
 Pak odtad pójdu s radostí
 270 a nabrav již vajec dosti.
 A kdež se naměte slepice,
 hus neb která kačice,
 když já ji popadnu koli,
 tej jest vždy jíti do školy.
 275 A sedlák se chce hořem vztéci,
 však mi nesmie nice říci —
 ani protivného slova,
 boje se póhonu do Pasova.
 My žáci a také kněžie,
 280 kamž koli po světě běžie,
 toť, vedě, malá věc nenie,
 nebojíme se oběšenie.
 Ale vy, hubené panošky,
 vy nejste bezpečni trošky;
 285 vy strachy zdrástíte kčici,
 jedúc mimo šibenici.
 Vám se třeba ohlédati
 a před sebu se žehnati,
 neb jest pílně třeba toho.“
 290 Dvořák se rozhněva z toho
 a řka: „Mizero nevlídná,
 k čemu tobě ta řeč nesklidná?
 Však ty za pléšku nestojíš,
 nebs huben, metly se bojíš
 295 a jsi živ na světě sotně,
 obcházeje se robotně.
 Ty se robotně obchodíš
 a k tomu v zlých šatech chodíš;
 ale toť hanba nenie v školském běhu.
 300 Kterak pak o tvém noclehu?

Ty ležeš na kamnách nynie,
ale až bude ondy zimě,
injed se o to s tebu svadie
a na kamnať viac nedadie.
305 Ješče buď tobě blaze,
dadie-liť léci na podlaze.
Tu ležíš dosti neměkce,
zimú se třasa a zuby ščekce.
A k tomu vstanie rané!
310 Kdýž se pak na tě dostane
vše školská pracná třieda,
tepruv tobě bude běda.
Kdýž ty již dieš, že prost budeš,
toho nikoli nezbudeš.
315 Tu tobě vše zpósobiti,
školu mésti i ztopiti,
ničehož nic neminúti.
A kde pak odpočinúti
a léhaje velmi tvrďě?
320 Ale jáť se mám od toho hrdě.
By ty viděl mú posteli,
kdýž já sobě slámy nasteli!
Tuť já ležím v pokoji.
Častokrát také prospím v hnojí;
325 toho já nečiním pro jiné,
kromě kdýžť deščem zmoknu jediné,
aby mé rúcho zsechlo k jitru.
Toť já vstana pěkně vytru,
aby na mně stálo čistě.
330 Toť já tobě pravi jístě,
žeť se mne chlapi velmi bojie,
kadyž chodie nebo stojie,
pokorněť mi se klanějí,
vežde: ‚Vítaj, paniče!‘ dějí.
335 Sedláciť přede mnú sršie
i také slepice pršie,
s nimiž já mám hroznú útěchu:
kterěž dosáhnu do měchu,
tať se viac nepozná zase,
340 sniemť ji s tovařiši v kvase.
Toť také pravi neskryť,
žeť nemám péče na bitie.

Na tomť bych mohl přísieci,
že v tomto celém měsieci
345 nejsem já bit pro mú vinu,
kromě vyjmúc jedinú,
leč kdy z klamu po hlavici,
neb za vrch, nebo po líci.
V tom já nice pána nevini,
350 neb on to vše z klamu činí.
Mám pána po všiej svéj vóli,
dát mi, což poprosím koli;
mát mi nový kabát dáti,
netáhneť jeho jedne zedrati.
355 Což mi se pak nedostává,
když mi jedno hlava zdráva?
Však již netrpím psoty více.
Ale však, pravdu praviece,
já z mladu na svéj hlavici
360 nosil sem těžkú přielbici,
doniž sem ryněřem byl.
Ale již sem já té psoty zbyl.
V tomť se pochlubiti mohu
a z toho děkuji bohu,
365 žeť sem tak velmi povýšen,
všem žákóm mohu býti pyšen.
Sám však znamenaj cti této:
sem podkoním sedmé léto
a k tomu mám dobrú náději
370 a to jistě řeci směji:
netáhneť mój pán dluhóv zbýti,
měť chce střelcem učiniti.
Pakt neponesu tlumoka,
ano samostřiel u boka
375 a k tomu sukně čistá,
na niež haklíkóv na tři sta.
Kdež budu v neznámém kraji,
měť vežde za pána mají.
Protož, hubený sagitáři,
380 i kacít sú tvoji sváři?
Proti mně viec neroď mluviti,
nebt jest věčně ve psí býti.
Vám jest přísúzena psota,
byšte ji měli do života.“

135.
přaveho. a přaveho křivědneho
Di su. tak siffili lidie Tak svým
smyslem dává nye bludie v mye imo
hym radu dat. assam nato nechge
tabati By toho spoholem nechaj
By křivých holáčew nebval hu
be ny bude twov kulac. azkř Ržu
tobie doffkla raa. Vad by wital
to pemye. ve. kov. powisies uleme
nie upelčného křetie. kř. kř. kř.
kř. kř. kř. kř. kř. kř. kř. kř. kř.
Lilka idom lichagay. Gicli sobe
hledagay. wicze dęg dnyeth
pustek. ano wnych idom. chustek
wecye powier. my to chruie. Gie
gsu toto chysie pustk. An giew tako
opowiedie. R. kř. g. kř. sam. newie
die. Tępm. kř. w. ved. no. p. kř. kř. kř.
g. kř. kř. kř. kř. kř. kř. kř. kř. kř.

14
p Wyhoduch sie gednu leomu
fdez nakazeti wogednomy domu
Prabie take waz hodnu
Dua genz przilla pohostynu
Ana sedieci napillic
Oba prawie bezmesstame
Dassa omv omle awptame
Ara przibliziw sie kyma
Kosaduch sie mocz omma
Jaloz gasto lbtamre bilba
Kizicz pamv nali pilba
Gedhomt sie wadplatu rzati
Podawaguz sobie picy
Wofstuchauce tucv prawie
Worweme wam orzich postawie
Zwecz gedem olowiel biesse mlady
negmyesse mamta brady
Ramomz subme sseta vmlena
Altomni kuka zelena
Za take zediana biesse
Wofsim nahrdle gmyesse
Wmzbi wlozil coz omu tzieba
gmm se kmy take chloba
Zessity gmyesse wpassu
Jalz gva awdrecht przicom gasu

Dmaly

Dmaly

35. Část vyobrazení z legendy o svatém Prokopu z *Liber depictus*
(kolem poloviny 14. stol. — Národní knihovna, Vídeň)

Paſtve ſtoda r ynegednaba nehođa
Nagegrem a pſuzvem lvele tot tu
Dle pweho przyetele. Eſtey barew
cypa meſta. G wyemew mylaſty ne
ſta. yako. Swyema myla pweho no.
ſoty gma dle myleho. Druwy lar
ton neſta loſpicheho. ez tve byggy geſto
k. nwiechho. Gbyde wger lochoſty. tve
ſie obve lutey zuloſty. z myenbuſe
loſat. k. tve nezbuſe. ale linaſu
ſwu pahyruſe. Zeleniſta pmyw
ſtuden. ez p. dym pahyruſe. v blu
den. Staſe obnazena gſu. G. wywe
mylaſty. Wmery. Epenſy p. wagy
ruze. k. fobve. z. atworzywuſy. ogy
obve. h. m. p. thylwuſy. p. e. w. ſ. o.
nadnyz ty pahany l. ſ. ſ. Druwke
byne tworzyechu. G. d. w. k. z. to. ran. ſ. e.
korzyechu. G. leſty. z. g. e. g. e. o. g. y. w. a. ſ. i. m.

385 Žáku to bieše protivno.
 Vece: „Jest mi velmi dívno,
 hrdú řeč slyše od tebe.
 I zda sám již neznáš sebe?
 Vy, třepačky nebožátka,
 390 toť vám nikdy nenie svátka.
 Všaks ty hubená satrapa!
 Čím chceš lepší býti chlapa,
 na každý den hnój kydaje
 k lepšímu čáky nemaje?
 395 Ty se nevrovnáš žáku,
 neb my mámy lepší čáku,
 ne jako vy, chlapi hlupí.
 Z žákóvt' bývají biskupi,
 komuž toho bóh popřeje,
 400 v němž jest má dobrá náděje.
 Prodlí-liť mi bóh zdravie,
 až bude o světiem Václavě,
 ještoť již daleko nenie,
 přijmuť já prvé svěcenie.
 405 Inhed sobě pleš proholi,
 a kto mi překazí koli,
 tomuť bude nelze zbýti,
 vždyť mu jest pohnánu býti.
 Zaplatíť mi to dosti draze,
 410 pojiet se mnú calet v Praze.
 Což mi pak bude škoditi,
 když já již budu choditi
 hrdě v mešném rúše zlatém,
 jsa knězem neb prelátem,
 415 když já budu v kostele,
 a ty stojíš jako tele
 v svém zedraném rúše letně,
 na mě smieš hleděti setně?
 Protož, nebožtíku lichý,
 420 razit' to: ostavuj se pýchy
 a se mnú nechaj sváření.
 Však vidíš, že statka nenie.
 Ješčet' nad to věrně pravi:
 chceš-li prodlenie svému zdraví,
 425 nebudiž viac dvořskú chasú —
 tak snad prodlíš svého času.

Jinak zhyneš na životě,
nebt' není konce vaší psotě,
anižt' jesti lepší čaka.
430 Protož razi, u sedláka
přistati v dobréj dědině,
zda tě tady psota mine.
Tu teba v hlavu pšenici
obrániš se šibenici.“

435 A když žák svú řeč vylíci,
dvořák se inhed vztýči,
hněvivě naň třasa hlavú,
hroze jemu rukú pravú
řka: „Jižt' nepřezřím toho déle,
440 byt' pak bylo i v kostele.
Mluviš na mě, ještoť není.
I zda již úfáš v své svěcenie?
Dřiev než dočakáš pleše,
budeš ty utopen v měše,
445 jakož se i jiným děje.
I v tom-li jest tvá náďeje?
Dřiev než ty budeš prelátem,
spieše ješče budeš katem,
neb najviece biřici, kati,
450 vše bývají literáti.
Téhož ty také nezbuďeš,
po maléj chvíli katem budeš.
Ješčet' věrně razi tobě:
přizři, již jest čas, o sobě,
455 a já s dobrých lidí pomoci
řemeslať chci dopomoci.
Tudy něčso psoty pozbuďeš
a potom oběšen budeš.“

460 To řek, ruku naň opřeže
a žák ho k sobě za vrch doseže,
k tomu jej v hlavu udeři.
Tak se druh v druha vpeři
za vrch tak nelítostivě,
druh druhu hlavu křívě.
465 K tomu pohlavci suší
pleskají okolo uší.

Tak zároveň bez rozpačí
druh druhu pod se tlačí;
hrozný hřmet jde o podlahu,
470 i sen i on bůchá hlavú,
nepoddada se druh druhu.
Rvášta se chvíli tak dlúhú,
drúce sobě usta rózno,
až mě by hleděti hrozno.
475 Nechtě se dívati tomu,
brach se přeč z toho domu,
ana se za vrch vláčíta.
Rujtaž se, dokud ráčíta!

Toť jest krčemná příhoda,
480 neb se pivo pie, a ne voda.
Dnes, ktož rád do krčmy chodí,
častokrát se jemu přihodí,
žeť zvie príhody někaké
a k tomu noviny také.
485 Mnohémuť se tak zračí,
najviec, ktož se tam omračí,
žeť má doma co praviti.
Avšak se je lépe zbaviti
a v noci, jakž čas jest, spáti,
490 a doma novin dočakati.

1 *příhodich se* nahodil jsem se – 4 *jenž přišla pohostinu* (duál) kteří přišli jako hosté – 5 *ana sedíta* (duál) jak sedí – 6 *poctivě* slušně, zdvořile – 13 *jechomít se* jali jsme se, začali jsme; v *odplatu* vzájemně – 16 *postava* podoba, osoba

18 *známě* znatelně – 19 *umlená* uválená, odřená – 20 *kukla* kápě – 25 *deštky* tabulky – 27 *přípravú* oděním, výstrojí – 28: ve všem byl studentského zevnějšku

32 *šatky* pejorativní zdobnělina od *šaty* – 33 *okasalý* vystrojený; *dvorně* po dvorském způsobu, pěkně – 34 *škorně* kožená obuv – 35 *drahně* *povetšely* značně sešlé – 38 *up'al* připjal – 39 *točenka* vysoký biret – 41 *dvořák* dvorský služebník – 42 *hřbelce* hřeblo (na koně)

44 *na své špice pyšně hledě* podle středověké módy byly škorně zakončeny dlouhými zahnutými špičkami (t. zv. nosy) – 47 *zbožie* majetek – 48 *odpověděti se* odřici se – 51-52 *dvořenie, dvořiti* služba u dvora, sloužiti u dvora – 53 *bydlo* život, stav – 54 *ve lži se ostaví* zůstane ve lži

55 *trudi* namáhal – 56 *na se vzbudí* na sebe upozornil – 58 *vědě* vím – 61 *dobrá mají* mají se dobře – 64 *neostudí se jim* neomrzí je – 66 *psota* bída – 67: ti se při chůzi bídou ohýbají – 69: vy se máte ze všech nejhůře – 70: až na to, že si to neuvědomujete – 71 *byšte* kdybyste – 77 *hole* přimo, bez obalu – 79 *od pitie* v pití – 82 *tovařišie* druhové; *sadú* usednou – 83 *úkruch* krajíc chleba – 84 *partéka* krajíc chleba – 86 *lekuje* léče, lahodě – 89 *do nerody* do nevole, až se nám nechce – 100 *dadie* dají; *za ranie* ráno – 104 *kyjevá rána* rána kyjem

111 *přehubená* přebobhá – 117 *tečete* běháte – 121 *režný* žitný – 122 *pesky* jako psa – 124 *dadie* dají – 126 *vej* hle – 127 *zdálo se* stalo se – 130: *myslíce si*, že přijdete na hody – 131 *omytie* oberou – 132 *vzchytie* seberou – 136 *nejsúc* protože nejsou – 140 *svárenie* vády, hádky – 146 *lúciemy* házíme – 155 *ale* aspoň – 157 *ukydá* pohází – 158 *nás mine tíha* opustí nás tesknost – 159: někdy se správce do mne pustí – 164: vynadám jemu i jeho rodu – 165 *kromě leč* leda že – 166 *nepovzni* nezazní – 168 *sběř* čeládka – 176 *jedno* jenom, pouze – 177 *za obyčej* jako ze zvyku – 180 o vy o vás

181 *netáže dořeci* sotva dořekl – 184 *zahubeni* vyhublí – 187 *zbaviti* nechati s pokojem – 191 *ptaje* hledaje; *pacholek* čeledín – 194 *přikázal se* vstoupil do služby – 197 *nebyl rozpačen* nebyl na rozpacích, neváhal – 198 *za vrch* za vlasy – 201 *zruďi se* zakalilo, zamračilo se – 207 *ano* když oni – 210 *třepačka* hadr (zde jako nadávka) – 218 *stešče se mu začne* si stýskat – 219 *zjevi se* zjevil se – 222 *beru odpuštění* loučím se – 227 *nerodě* nechtěje – 228: hned se kamsi poděl – 229 *vyprnu se* zmizel – 230 *jedne* jen – 240 *káži trestám* – 241 *zhojím se* vynahradím si – 243 *čas postný* postní doba – 245 *pravenie* vypravování – 250: jsem sám svým pánem – 253 *skolí* skučí – 255 *zočie* spatří – 257 *lěně* lenivě – 258 *na svoji koleně* (duál) na svá kolena – 260 *dařiti* obdarovati – 262 *tiežic* tážice se – 271 *naměte se* namátne se – 278 *pohon* soudní obsílka; *do Pasova* slovní hříčka se řečným *jití za pasy* zápasiti – 281 *vedě* věru – 283 *panošky* dvorští služebníčkové – 284 *trošky* trochu – 285: strachem se vám zježí kštice

292 *nesklidná* popudlivá – 293 *za plěšku* nestojíš nestojíš za řeč (*plěška* pampeliška) – 295 *sotně* sotva – 296: živě se namáhavě – 301 *ležeš* lehneš si – 302: až nastane zima – 306 *léci* lehnouti si – 308 *ščekce* drkotaje – 311 *pracná třída* střída, střídání v práci – 314 *nezbudeš* nezbavíš se – 315 *způsobiti* vykonati – 319 *léhaje* když léháš – 321 *by viděl* kdybys viděl – 325 *pro jiné* z jiného důvodu – 331 *chlapi* poddaní sedláci – 335 *sršie* prchají – 336 *pršie* prchají – 339 *tať se nepozná* s tou je konec – 340 *kvas* hodování – 342 *nemám péče* nedbám – 347 *klam* žert – 354: jen co jej roztrhá – 358 *pravdu* praviee jen co je pravda – 361 *doniž* dokud; *ryněř* sluha, který nosí pánovi meč – 362 *zbyl* zbavil se – 371: jakmile se můj pán zbaví dluhů – 372 *střelec* lučištník – 374 *samostriel* kuše – 376 *haklík* háček – 379 *sagitář* lučištník (zde přezdívkou) – 380 *sváři* spory – 381 *nerod mluviti* nemluv

391 *satrapa* dvorský služebník – 401 *prodlí-li* dopřeje-li – 402 o *světiem* o svatém – 403 *ještoť* což – 405 *proholi* vyholím si (tonsuru) – 407: ten neujde tomu – 408: vždyť bude soudně stíhán – 410 *pojet* pojí; *calta* druh pečiva (narážka na Celetnou ulici, kde se prodávaly calty; byl tam však také soud pro spory mezi členy university a laiky) – 417 *letně* nuzně (ironicky; pův. krásně) – 418 *setně* sotva – 419 *nebožtiku* nebožáku – 420 *raziť* radím; *ostavuj se* zanech, varuj se – 423 *věrně* poctivě, pravdivě – 424: chceš-li prodloužit své zdraví – 431 *přistati* přihlásiti se, dostati se – 434 *obrániš se* ubrániš se

435 *vylíci* vypověděl – 439 *nepřezřím* nepřehlédnu, neprominu – 443 *dočakáš pleše* dočkáš se tonsury – 444 *budeš ty utopen v měse*: v tomto verši bývala viděna nářážka na utopení Jana Nepomuckého (zbytečně, protože podobný trest býval běžný dříve i později) – 450 *vše* vůbec; *literáti* studování lidé – 454 *přizři o sobě* postarej se o sebe

459 *opřeže* napřáhl – 460 *doseže* dosáhl – 462: tak si vjeli navzájem do vlasů – 467 *bez rozpačí* bez váhání – 469 *hřmet* hřmot – 470 *sen* ten – 472 *rvášta se* (duál) rvali se – 474: až mně bylo hrůza dívat se na to – 477: zatím co se oni vláčeli za vlasy – 478 *rujtaž se* rvěte se

480 *pie* pije – 485 *zračí se* ukáže se, udá se – 486 *omračí se* zdrží se do soumraku, do tmy – 488 *zbaviti se* vyhnouti se tomu